

O POEZIJI I OKO POEZIJE, ZADNJIH TRIDESET GODINA, UVOD U TEMAT

Tematski broj časopisa *Croatica*: Suvremeno hrvatsko pjesništvo (1990. – 2020.) ima barem tri povoda, a u tim se povodima dijelom kriju i razlozi za temu. Prvi je svojevrsni, a ujedno i nikada do kraja uzvrativ dug akademske zajednice koja se bavi filologijom, a posebno onim njezinim odvjetkom posvećenom književnosti, da književno polje čini živim i time što ga analitički, interpretacijski, iz različitih vizura i modaliteta čita. Naime tog polja bez književnosti (ovdje suvremenog pjesništva) bilo ne bi, a živa suvremena književnost i njezino čitanje intenzivije jamče ne samo svoju važnost nego i važnost starijih svojih razdoblja, pa onda i važnost bavljenja i jednom i drugom književnosti, a osiguravaju i smisao postojanja studija književnosti. Drugi je povod i razlog taj što unatoč tome što je suvremeno hrvatsko pjesništvo u više navrata i iz više različitih vizura sistematizirano u antologijama i/ili studijama (T. Vuković, T. Maroević, E. Jahić, M. Mićanović, S. Sorel, M. Đurđević, Z. Mrkonjić, D. Šodan, C. Milanja, B. Maleš, da spomenemo samo neke), višeautorskih književnoznanstvenih publikacija posvećenih suvremenom hrvatskom pjesništvu u kojima bi se to tridesetogodišnje razdoblje (1990–2020) pročitao iz različitih književnokritičkih i književnoteorijskih vizura ipak nedostaje. Treći je pak povod i razlog, što se naslovom pokušalo i signalizirati, svojevrsni spomen na sad već davni

zbornik *Suvremeno hrvatsko pjesništvo* (1988) Ante Stamaća (inače i dugogodišnjeg urednika *Croatice*).

Suvremenost je zapravo višestruko propitljiva kategorija (pa će tu propitljivost čak dvojica od ovdje okupljenih autora, I. Rogić Nehajev i B. Oblučar, posebno analitički apostrofirati), ali tridesetak godina je dovoljno dugo razdoblje da autori u osvrtu unatrag istraže ne samo modalitete lirike razdoblja iz različitih perspektiva, nego da se uspostavi i određeno čitanje prijašnjih čitanja, tj. da se odzrcale određeni odnosi prema prevladavajućim modalitetima ranijih čitanja, vlastitih ili tuđih. Moguće preslagivanje interpretacijskih i promišljateljskih matrica, činilo nam se, uspostaviti će se jednim dijelom i tako da među autorima budu i oni koji su se i autorski, književnokritički i književnoteorijski formirali i prije samog razdoblja o kojem se govori (poput I. Rogića Nehajeva i G. Rema), one čije je književnoteorijsko i/ili književnokritičko formiranje bilo istodobno i sputničko s korpusnim razdobljem (ili na samom početku, poput T. Vukovića, D. Šalata, ili u drugoj polovici analizirana razdoblja poput B. Oblučara, A. Milanko, A. Kos Lajtman), a bilo nam je važno da uključimo i najmlađe istraživače i istraživačice koji tek stasavaju, poput A. Mrkonjić, D. Vasilja i L. Rovčanića u znanstvenom dijelu tematskoga broja ili P. Srdanovića, M. Tutiš, V. Sever i M. Graonića u esejističkom i kritičkom. Ove zadnje između ostalog i zato da ih dodatno zarazimo analitičkim i interpretativnim interesom za suvremeno hrvatsko pjesništvo i da tako osiguramo i generacijski istraživački i interpretacijski kontinuum. Svojevrsni pogled izvana (izvedbeno) i iznutra („zvučne slike”) omogućilo je dvoje teatrologa (L. Rafolt, N. Govedić), a sretno se slučajno i samosvojni stilistički interes autorice koja je onda bila voljna proširiti analizu jednog pjesnika na širi korpus (Đ. Garvanović Porobija).

Znanstveni dio tematskog broja okuplja dvanaest studija koje iz različitih vizura čitaju suvremeno hrvatsko pjesništvo od 1990. do 2020. s napomenom da u pojedinim raspravama autori u taj korpus uključuju još jednu do tri godine u sadašnjem desetljeću. Otvaraju ga dvije rasprave krovnoga pogleda na cijelo razdoblje. Ivan Rogić Nehajev u svojoj obuhvatno postavljenoj analitičko-sintetičkoj raspravi skromna naslova *Osvrt na dva lika suvremenog hrvatskog pjesništva 1990. – 2022.* usustavljuje pomno posložene nadrazine, razine i podrazine čitanja suvremenog hrvatskoga pjesništva kao analitičke alate za potencijalno „razmrsivanje” složenog pluripoetičkog polja suvremenog pjesništva. Najprije uspostavlja razlikovanje dviju, kako ih zove, „skupina činjenica”. Prva se tiče izvanjskih čimbenika književnosti i zapravo je uvjetovana kulturnim, društvenim pa i ekonomskim kontek-

stom (od obnove i/ili promjene „javnog znanja” i paradigmi o određenim korpusima i temama, preko veće zastupljenosti i vidljivosti autorica, izbora književnih jezičnih varijeteta pa sve do izdavačke infrastrukture), druga se Rogićeva „skupina činjenica” odnosi na unutarnju dinamiku pjesništva. Na toj drugoj nadrazini, razvijajući dalje svoju shemu, upostavit će autor dvije razine: jedna će se odnositi na „tehnički pragmatizam poduprt intencijom k autorskoj singularnosti”, a druga će se razina ticati „lika lirskog subjekta” u analiziranu razdoblju. Na toj će pak razini izlučiti i argumentirati četiri podrazine, odnosno četiri posebna lika lirskog subjekta te ih nazvati „tekstopisac egzistencije”; „kartograf zagonetne svakodnevice”; „tvorac jezične granice”; „zagovornik duhovnosti”. I druga rasprava, ona pod naslovom *U velikim potezima – osvrt na dugu pjesničku suvremenost* Branislava Oblučara, koji je također neopravdano skromno podnaslovljen osvrtom, kreće od širokopoteznih krovnih pogleda na cijelo razdoblje, propitujući najprije upravo pojam duge suvremenosti (Grgas, Agamben), eda bi imao teorijski okvir za propitivanje načina na koje su autori studija i priređivači antologija devedesetih i nultih konceptualizirali suvremenost te načina na koje su uspostavljali poveznice s prethodnim razdobljima. Supostavljajući dijametralno suprotna polazišta o odnosu autor – tekst – čitatelj (s jedne strane A. Šoljana i s druge B. Maleša) i književno-kritički diskurs u raspravama o stvarnosnoj poeziji nultih (D. Šodan, R. Perišić s jedne strane i M. Kirin s druge), Oblučar će pokazati kako se i jedan i drugi oblikuju kroz usporedive obrasce opreka. „Omekšavanje” opreka Branislav će Oblučar pokazati na primjeru S. Jurića, koji stvarnosnoj poeziji „ukazuje analitičko povjerenje”, a korištenjem retorike afekata Rite Felski dokazat će da se analitičkim uparivanjem dvaju emocionalnih modeliteta lirike: očaranosti i sumnje (u autorskom i recepcijskom smislu) mogu uspješno analizirati poetičke tendencije u naslovnom razdoblju, ali i uspostaviti zajednički nazivnik poetikama koje se smjenjuju od pedesetih godina prošloga stoljeća naovamo, kao i uočiti unutrašnji motor tih smjena.

Ako smo htjele, a htjele smo, naslovno razdoblje omjeriti o postupke, razloge, uvjete, načine intermedijalnosti, nije bilo boljeg autora za tu perspektivu od Gorana Rema, koji je intermedijalnost i prijašnjih razdoblja pjesništva književnoteorijski i analitički omjerio i metodološko-istraživački koncipirao u svojim prethodnim studijama. U radu koji naslovom intertemporalno preskače granice temata, *Intermedijalno pjesništvo hrvatskoga postmoderniteta od 1991. do 2023.*, bavi se istraživanjem načina na koje se „održava i kontinuiraju intermedijalitet” i u zbirkama onih autora kojima je

intermedijalnost bila važnim postupkom i prije (M. Stojević, B. Čegec), a analizira i kako se intermedijalnost održava i odražava kroz tri svoje glavne strategije (*intramedijalnost*, *intermedijalnost* u užem smislu i *transmedijalnost*) u iznimno obuhvatnom pregledu zbirki, tekstova, izložbi onih autora i autorica koji su prve autorske knjige objavili upravo u naslovnom razdoblju. Pjesnici i pjesnikinje kvorumaškoga razdoblja nisu prestali objavljivati u naslovnom razdoblju pa je najuputnije o tome na koji su način poetički uskočili u zadnja dva desetljeća bilo upitati autora koji je znao i književno-teorijski i analitički razložiti „da svi kvorumaši znaju da nisu kvorumaši”. Tvrtko Vuković već naslovom svoje rasprave *Sumnja u sumnju: kvorumaško pjesništvo u trećem mileniju i etos skepticizma* indicira određenu razvojnu opreku u poetičkim tendencijama u okviru jednog naraštajno-časopisnog kruga. Ili ako su, uspostavlja Vuković tezu, u ranijem razdoblju kvorumaši bili bliži „skepticizmu, negaciji, denaturalizaciji, odbacivanju i demistifikaciji onoga što je navodno zastarjelo, okorjelo, disciplinirajuće, hegemonijsko ili lažno”, u ovo su razdoblje uskočili tako da „u većoj mjeri nastoje raznorodne poetike, teorijske ideje, diskurzivne strategije i svjetonazore okupljati, dovoditi u vezu, približavati, pridruživati”. Pritom nije nevažno ni to što je teorijski okular za ranija razdoblja i nutkao i izisikivao logocentričnu sumnju, a teorijski okvir za čitanje novijega razdoblja, kojem doprinos svakako boji Rita Felski, i sam pomiče fokus sa skepse prema privrženosti ili, kako navodi Vuković, valja „računati na mutne sentimente čiju snagu i vrijednost treba početi ozbiljno uvažavati”. Kako je za vrijeme pripreme ovog broja Davor Šalat upravo dovršao i svoju autorsku studiju o nultima, njega smo zaskočili molbom da upravo o temporalno središnjem desetljeću razdoblja za naš tematski broj priredi i posebnu raspravu. Nakon osvrta na književnoznanstvenu i književnokritičku skepsu koji su određeni autori pokazivali prema periodizaciji i tipologizaciji suvremene hrvatske poezije, Šalat prikazuje i pokušaje tipologizacije i periodizacije, problematizira svojevršno uspostavljanje kanona poezije nultih godina, a sam će tipologizacijsko-periodizacijsku skepsu pokušati nadvladati „induktivnom metodologijom” – kroz analizu onih pjesnički praksi koje drži paradigmatiskima za to razdoblje. Poetičke novosti u tom desetljeću vidi u srazu poetičkih opreka kao što su „mimetizam – antimimetizam; narativnost – sintagmatska neulančanost; 'stvarnosna' – 'fantazijska' poezija; povratak pjesničkoga (privatističkog) subjekta – decentriranost subjekta u polidiskurzivnosti; ravnodušni, postmoderni narcizam – društvena kritičnost; metaforičnost – antimetaforičnost; značenjska izravnost – višestruka kodiranost metatekstualnošću, auto-

referencijalnošću i postmodernističkom persiflažom”. Raznovrsnost pjesničkih praksi u tridesetogodišnjom razdoblju, dijelom u osloncu i na Šalata, naglašavat će i Andrijana Kos Lajtman, koju smo pozvali da svoj tematološki pristup (tema smrti u poeziji) u netom objavljenj knjizi, koju i prikazujemo u ovome broju, omjeri sada o poetike naslovnoga razdoblja. U radu pod naslovom *Poetski jezici smrti u kontekstu hrvatskih pjesničkih praksi od 1990. do 2020.* analizu teme izricanja smrti metodološki utemeljuje „na postulatima i uvidima konceptualne poetike i njezina funkcionalnog razmatranja uloge tzv. konvergentnih i divergentnih poetskih struktura s obzirom na podizanje odnosno spuštanje govorne energije u pjesničkome tekstu i profiliranje njegove emocionalne stratifikacije”. Uz analizu pojedinačnih paradigmatičkih primjera izricanja smrti u pjesničkim praksama navedenoga razdoblja posebnu analitičku pozornost usmjerava na zbirku „radikalne eksperimentalnosti” *Lampedusa, splav meduza* Sanjina Sorela, s pravom zakoračujući u 2021. godinu. Stilistička rasprava Đurđice Garvanović Porobija gotovo da nam je pala u krilo jer se autorica već bila javila za redoviti broj *Croatice* s analizom biblizama u jednom od pjesničkih opusa iz naslovnoga razdoblja, pa smo je zamolili da pristup primijeni na širi korpus i više pjesničkih opusa, što je ona i učinila. U raspravi pod naslovom *Od biblizama do poetskoga univerzuma* na korpusu pjesničkih praksi Lane Derkač, Jozefine Dautbegović, Delimira Rešickog, Dorte Jagić, Marka Pogačara, Franje Nagulova, Ivana Koprića i Ivana Klarića, s osobitim osvrtom na onu Davora Šalata, Đ. Garvanović Porobija temeljito je i akribično istražila načine oblikovanja i funkcije biblizama. Među oblicima upućivanja na biblijski prototekst u tim poetikama iznalazi, opisuje i oprimjeruje „citat, parafrazu, aluziju, adaptaciju, polemiku, subverziju, afirmaciju i negaciju”, a pokazuje i analizira i višestruke funkcije biblizama u tim praksama: „od stvaranja majestetičnosti, humornog učinka, ludizma, paralele, antiteteze, karakterizacije do destrukcije tradicionalnih shvaćanja i dekonstrukcije, demitologizacije te nove mitologizacije i mistifikacije”. Tri rasprave koje slijede sužavaju svoj fokus iz različitih perspektiva na poetike troje (K. Bagić, A. Brnardić, M. Pogačar), dvojice (M. Pogačar, D. Telečan) ili tek jedne pjesnikinje (A. Žagar), ali Anke Žagar ovdje kao sad već kanonske pjesnikinje u srazu s pjesničkim i poetičkim tendencijama razdoblja u kojem se srazu ona pokazuje modernijom. U prvoj raspravi, onoj Nataše Govedić, koju smo, kao autoricu profiliranu kao teatrologinju i kazališnu kritičku, ali i kao književnu kritičarku koja je o poeziji u ovom razdoblju pisala od samog ulaska u kulturnu javnost, pozvali s intencijom određenog pogleda izvana, dobili smo interes usmjeren na slike

koje se čuju u radu pod naslovom *Slušanje slika ili samosvojna domena imaginarnog u pjesmama Ane Brnardić, Krešimira Bagića i Marka Pogačara*. Pet nadovezujućih čitanja pjesme *Šuma* A. Brnardić omogućit će joj zaključak da pjesma „ne govori, dakle, o mitskom mjestu, nego o metodi stvaralaštva, koja se na različite načine izjednačuje s kanaliziranjem divljine”, čitanje K. Bagića da njegov „poredak imaginarnog stoga kao da teži maksimalno aktivnoj tišini, ukidanju govorenja u korist slušanja”, a čitanje M. Pogačara dovest će je do zaključka da „[l]judsko mnoštvo ovdje uspostavlja ur-jezik ili prajezik poezije, na isti način na koji su to kod Brnardić i Bagića činile figuracije šume i vode”. U raspravi iz ekokritičke perspektive pod poetskim naslovom *Pticama o „iza” i pticama o „ovdje”* Luke Rovčanića temeljni su predmet istraživanja tema i motiv ptica u pjesništvu dvojice suvremenih pjesnika različitih poetika, M. Pogačara i D. Telečana. Pritom se radom jasno pokazuje kako iscrpna analiza jednog motiva i njegovih poraba i značenja može dobaciti i do puno protežnijeg uvida o poetikama te dvojice autora: „Telečanove lirske subjekte ptice odvođe u sferu 'izvan' ili 'nad' ili zrcale to 'izvan' ili 'nad' u realnome, odnosno podsjećaju na potragu za svetim bezdanom u kojem se krije krajnja riječ, Pogačareve lirske subjekte ptice podsjećaju uvijek na nemogućnosti odlaska 'izvan' ili 'nad' i da su zajedno s pticama zatvoreni ili uronjeni u jeziku”. Rasprava Andree Milanko *Ona i oni: modernost lirike Anke Žagar* ispituje i omjerava sad već kanonsku autoricu o tridesetogodišnje razdoblje i iz perspektive načina na koji su njezinu poetiku u naslovnom razdoblju čitali i iz perspektive analize njezine poetike. Pritom je za naš temat poprilično važno i ono što posredno iz prve perspektive saznajemo o „teorijskom umu”, zapravo književnokritičkom pogledu u razdoblju, odnosno načinima kritičkog nošenja s poetikom koja je svoju vidljivost osigurala u ranijem razdoblju, a trajnost i kanonsku poziciju i u ovome tridesetogodišnjem. A. Milanko će postaviti tezu da je u recepciji poetike A. Žagar došlo do previđanja njezine modernosti, i iz tako postavljene teze najprije detektirati, a onda i pokazati i moguće dekonstruiranje triju *mitova* o njezinoj poetici (*mit* o hermetičnosti, *mit* o predmodenom, arhetipskom i ginokratskom, a onda i *mit* ili etiketu postmodernizma), inzistirajući na pokazivanju manifestacija modernosti (modernost u tom kontekstu, kako navodi, ne shvaća kao književnopovijesnu kategoriju, nego kao „dijalektički produkt književne evolucije”). Poezija je inicijalno, barem koliko znamo i predmnijevamo, bila u bitnome sinkretične naravi, računala je s glazbom, plesnom izvedbom, u povijesnom razvoju književnosti pisani njezin odvjetak emancipiravao se i odvezivao od melodije i plesa (iako je

signale glazbenih elementa zadržao dijelom kroz rimu, ritam i druge „slušne kategorije”), pa s vremenom i od javnih izvedbi, usmjeravajući se više na samotno čitanje nego na javno govorenje. Pa ipak, sceničnost poezije nikad nije dokraja izbrisana, različiti su putovi njezina preskakanja čitateljske rampe, njezinih mogućnosti u kreativnim čitanjima poezije kroz druge umjetnosti. Upravo nam se zato i činilo važnim da dobijemo uvid u načine na koje je poezija intersemiotički prevođena u kazalištu, plesnim čitanjima, različitim tipovima scenskog reinterpretiranja u naslovnom razdoblju. I taj smo posao povjerali Leu Rafoltu, koji se pozabavio „složenim procesima prevođenja između različitih umjetničkih disciplina, posebno naglašavajući ulogu jezika, tijela i njihovih međusobnih odnosa”. Supostavljajući ples i poeziju, najprije na primjeru plesne interpretacije poezije s direktnim predloškom (poezija S. Kosovela) u autorskom projektu M. Ferlina *Sad sam Lucky*, a zatim i na primjerima koji uključuju transpozicije s manje intenzivnim vezama s predloškom, pokazao je i analizirao kako se „poetski potencijal može prenijeti u pokret i scenski izraz”. Time smo dobili interpretativni uvid u to *kako* se to odvijalo u izabranim primjerima, ali i u ono što se odvijalo i kako se drugim sredstvima čitalo poeziju na institucionalnim pozornicama u navedenom razdoblju.

Osim naslovom i namjerom da tri zadnja desetljeća suvremene hrvatske poezije pročitamo iz različitih perspektiva, na druge se načine nismo referirali na rasprave iz Stamačeva zbornika. Pa ipak, u jednom smo slučaju učinili iznimku. Naime bilo nam je važno da poeziju toga razdoblja pročitamo i kroz okular jezika ili potencijalno jezikoslovne rasprave. Tako smo Anamariju Mrkonjić i Darka Vasilja zamolili da krenu od rasprave Mirka Petija iz toga zbornika i da vide na koji bi način oni danas čitali jezik poezije zadnjih trideset godina, naravno bez obaveze da njihova rasprava bude izravnom nasljednicom one Petijeve iz 1988. Kako su A. Mrkonjić i D. Vasilj (uz L. Rovčanića u prvome dijelu, a P. Srdanovića, M. Tutiš, V. Sever i M. Graonića u drugom) dio i onog drugog uvjetnog „projekta” zbornika – osiguravanja generacijskoga konutinuuma u čitanju poezije (u trenutku poziva na suradnju svi su bili studenti zagrebačke kroatistike), činilo nam se da upravo takav odabir može omogućiti ne samo uvid u ono što o jeziku naslovnog razdoblja možemo saznati nego i ono što će probrani predstavnici najmlađe generacije vidjeti istraživački najzanimljivijim kad je riječ o jeziku poezije u zadnjih trideset godina. I tako smo dobili raspravu koja se s jedne strane osvrće „na ranije zastupane lingvističko-filozofske teze o jeziku”, govori „i o komunikacijskim kvalitetama poezije te strukturi i složenosti (suvremenoga)

pjesničkog koda”, ali svoj vlastiti pristup ponajprije usmjerava na lingvo-stilističko čitanje suvremene poezije izlučujući „osam odabranih segmenata suvremenih pjesničkih tekstova, što uključuje specifičnu uporabu interpunkcijskih znakova, prilagodbu posuđenica, višerazinsku polifoniju, mehanizme zamjene jednoga izraza drugim prema određenomu načelu (metafora i bliski fenomeni), sintaksu poezije, intertekstualnost, neologizme i tematiziranje jezika kao gradbenoga materijala poezije”.

Poezija se događa u jeziku, i događaj je jezika, ona se, kako je bilo vidljivo u Rafoltovu radu, događa kreativno reinterpretabilno i izvedbeno na pozornicama, međutim, ona ima i život u medijima, tekućoj časopisnoj kritici, digitanom okružju (Facebook, Instagram), fizički život na različitim mjestima čitanja (na tribinama, u knjižarama, kafićima), sve to poeziju čini živom, sudioničkom u javnom prostoru, mijenja krajolik grada, utječe na recepciju. Zato nam se činilo da temat koji se bavi suvremenim hrvatskim pjesništvom ne bi bio potpun bez esejističkog pogleda i izvještaja tog tipa života poezije. Na naš su poziv tu esejsku zadaću s važnim intepretativnim bonusom, i stilski besprijeckorno, u ogledu pod naslovom *S obiju strana papirnate barikade – esej o suvremenoj hrvatskoj pjesničkoj sceni* obavili Pablo Srdanović i Mateja Tutiš. Opisali su tako fizičke događaje poezije (*Poezija u dvorištu; Poezija u drugom filmu; poezija u Booksi;*; poezija ujutro – *Jutro poezije; poezija na mreži*), ali i ponudili uvide o književnoj kritici kao i recepcijsko mjesto čitatelja, uključujući i apelfiktivna čitatelja.

U kritičkim prikazima u ovom tematskom broju bilo nam je važno da budu prikazane najnovije knjige koje su na različite načine, tematski, književnokritički, književnoteorijski i stilistički, povezane s pjesništvom, tako da na jednom mjestu ili okupljaju književne kritike o suvremenom hrvatskom pjesništvu (knjige K. Bagića, D. Šalata i M. Kolara) ili suvremeno hrvatsko pjesništvo čitaju iz određene perspektive (studija A. Kos Lajtman) ili nude korpus teorijskih studija o lirici (A. Milanko), ili pak tako da u stilističkim raspravama važno korpusno mjesto zauzima i lirika (K. Bagić). Pritom je i taj dio vođen, između ostalog, i ključem generacijskoga kontinuuma, pa su zastupljeni prikazivači od uglednih znanstvenika i književnih kritičara (K. Bagić), preko mlađih znanstvenika (G. Bionda) do najmlađih kritičara (P. Srdanović, M. Graonić, V. Sever) koji tek ulaze u književno polje i za koje će se sigurno, ako je suditi po ovim kritikama, još čuti.

I na koncu nije nam nimalo mrsko ni to što bi mnogokoji od naših znanstvenih autora i autorica drugom dionicom svoga djelovanja, onom

pjesničkom (I. Rogić Nehajev, K. Bagić, G. Rem, T. Vuković, D. Šalat, B. Oblučar, N. Govedić, A. Kos Lajtman, V. Sever, M. Tutiš), mogao i morao biti, ili poneki čak jest koliko i u ovom broju, ne samo subjekt znanstvene i kritičke potrage nego i objekt, predmet književnokritičke istrage. Jer i to odražava stanje stvari na terenu.

Na terenu su za ovaj tematski broj *Croatice* igrali: Ivana Drenjančević, kao moja suurednica i supriredivačica, te Mateo Žagar, glavni urednik, i Ivana Brković, tajnica uredništva *Croatice*, koji su ideju udomili i svakovršno podržavali.

Evelina Rudan